
Teadus- ja arendustegevus rakenduskõrgkoolides: kitsaskohad ja hea praktika näited institutsionaalse akrediteerimise põhjal

Liia Lauri

Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuuri hindamisjuht

Heli Mattisen

Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuuri juhataja

Kõik kõrgkoolid Eestis peavad läbima institutsionaalse akrediteerimise (edaspidi IA) vähemalt kord seitsme aasta jooksul. IA eesmärk on toetada kõrgkoolide strateegilist juhtimist ning õppimiskeskse, loovust ja innovatsiooni väärtustava kvaliteedikultuuri arengut, pakkudes kõrgkoolidele rahvusvahelist välispilku ja -kogemust. Akrediteerimise peamine fookus on õppimine ja õpetamine kõrgkoolis – õppekavaarendus, õppejõudude areng ning õppimise ja õpetamise meetodika, üliõpilaste hindamine ja õppimist toetavad tugistruktuurid. Siiski on tähelepanu all ka kõik teised õppimist ja õpetamist võimaldavad valdkonnad – tõhus juhtimine, vajalikud ressursid, pidevat arengut toetav kvaliteedikultuur.

Ka teadus-, arendus ja/või loometegevus (edaspidi TAL) on ühe keskse valdkonnana olnud standardina IA fookuses juba eelmisest IA tsüklist (2011–2019). Selle standardi nõuetele vastamine on rakenduskõrgkoolidele osutunud keeruliseks. Eelmises IA tsükliks läbisid akrediteerimise 14 rakenduskõrgkooli, 8 juhul vastas kõrgkooli TAL hindamisnõuetele osaliselt. 2015. aasta IA

analüüsis⁹⁴ tuuakse põhiprobleemina välja, et rakenduskõrgkoolidel jääb puudu strateegilisest vaatest TALi arendamisele. Sageli puudub selgus, mida kõrgkoolis TALi all mõeldakse. Puudu on uurimissuundade ja -tegevuste fookus ning rakendusuringute arendamise plaan. Õppejõududel jääb vajaka uurimistöö oskusest ning puudub ka vajalik ajaressurs. Samuti ei ole rakenduskõrgkoolid kasutanud ära rahvusvahelise koostöö võimalusi TAL valdkonnas (*samas*).

Uue akrediteerimistsükli seniste tulemuste põhjal tuleb paraku tõdeda, et põhiprobleemid on jäänud samaks. 2021. aasta kevadeks oli uue tsükli IA läbinud kuus rakenduskõrgkooli, nelja puhul leidsid rahvusvahelised hindamiskomisjonid, et kõrgkoolid täidavad TAL standardi nõudeid osaliselt. Kahe kõrgkooli (Sisekaitseakadeemia ja Kaitseväe Akadeemia) puhul võib küll väita, et kahe akrediteerimise vahelisel perioodil on ette võetud sihipäraseid arendustegevusi TALi edendamiseks ning jõutud ka märkimisväärtete tulemusteni, kuid suurem osa rakenduskõrgkoolide maadleb ikka veel samade probleemidega.

TAL rakenduskõrgkoolides

Kas rakenduskõrgkoolid üldse peavad tegelema teadus- ja arendustegevusega? Kõrgharidusseadus kohustab rakenduskõrgkooli tegelema rakendusuringutega ning ellu viima koostööprojekte kohalike ja rahvusvaheliste ettevõtetele. Rakenduskõrgkoolidelt ei eeldata alusuuringuid ja kõrgtasemel rahvusvahelisi teaduspublikatsioone. Ootus on, et rakenduskõrgkoolid panustavad ühiskonna arengusse oma valdkonna arendustegevuste, innovatsiooni ja rakendusuringutega, tehes uuringute kavandamisel koostööd ettevõtete, avaliku sektori asutuste ning kolmanda sektori organisatsioonidega.

Rakenduskõrgkoolidele on sageli tundunud, et nende TAL tegevusi ja tulemusi hinnatakse ülikoolidega sama mõõdupuu järgi. IA juhendis on nõuded ülikoolidele ja rakenduskõrgkoolidele tõepoolest samad, kuid need on sedavõrd üldised, et võimaldavad arvestada erisustega: *kõrgkool on vastavalt oma missioonile*

ja ühiskonna ootustele seadnud endale TAL eesmärgid, hindab nende täitmist ning näeb ette ressursid ja tugitegevused nende saavutamiseks. TAL toetab õppetööd ja kõrgkooli teisi põhiprotsesse. Seega lähtutakse standardi hindamisel sellest, mis on kõrgkooli missioon ning milliseid eesmärgi kõrgkool endale ise TAL valdkonnas on seadnud. IA juhendis pakutakse kõrgkoolidele välja mitmeid indikaatoreid, mis standardi nõuete täitmist võiksid tõendada. Välja pakutud indikaatorid ei ole kohustuslikud ja ammendavad. TAL indikaatorite valik sõltub ennekõike kõrgkooli enda eesmärgisest. Näiteks kõrgel tasemel teaduspublikatsioonide või patentide arv on üks olulisemaid ülikoolide TAL indikaatoreid, aga õppematerjalide loomine, tootarendused, ettevõtetele sõlmitud koostöölepingud, välisrahastusega projektid, positiivsete projektitaotluste osakaal võiksid anda indikatsiooni ka rakenduskõrgkoolide TAL tulemuslikkusest.

94 Udum, M., Seema, R., Mattisen, H. (2015). Eesti kõrgharidus institutsionaalse akrediteerimise tulemuste taustal ehk Mida juhid peaksid teadma. Eesti Haridusteaduste Ajakiri, nr 3(1), 2015, 80-102.

Kõrgharidusseaduse kohaselt peab rakenduskõrgkoolis toimuv õpe olema tõendus põhisel käsitlusel põhinev õpe. Eeldatakse, et õppejõud tutvustavad üliõpilastele oma teadustegevuse tulemusi ja erialavaldkonna uuemaid teadussaavutusi ning kaasavad

üliõpilasi TAL projektidesse. Seda ka juhul, kui kõrgkoolis toimub vaid rakenduskõrgharidusõpe. Enamik rakenduskõrgkoolide Eestis pakub ka magistriõpet.

Peamised kitsaskohad 2021

Rahvusvaheliste hindamiskomisjonide seniste aruannete põhjal võib öelda, et peamised probleemkohad rakenduskõrgkoolide TAL osas on jäänud samaks mis eelmisel akrediteerimisperioodil.

TALi tegevuste eesmärgiseade, tulemuste ning mõju hindamine on ebamäärased.

Rahvusvahelised komisjonid toovad välja probleemid TAL valdkonna strateegilises juhtimises. Teadustöö eesmärgid, ressursid, fookus, võtetulemused ja soovitatav mõju ei ole sageli selgelt määratletud. Soovitatakse seada prioriteetid, mis oleksid selged nii sisemistele kui välistele sidusrühmadele ning prioriteetidest lähtuvalt on vajalik seada eesmärgid ja määratleda võtetulemused.

Soovitus on, et ka õppekavade tasandi uurimisteemad peaksid lähtuma kõrgkoolis kokku lepitud fookusest. Praegu kipuvad uurimisteemad tulenema pigem akadeemiliste töötajate individuaalsetest huvidest ja eelistustest. Kokku lepitud strateegia

suunaks eri tasandi algatusi teadus- ja arendustegevuse valdkonnas ning võimaldaks vastu võtta asutuseüleste eesmärkidega kooskõlas olevaid TAL tegevuste rahastamisotsuseid, analüüsida olemasolevaid ja vajalikke kompetentse ning leida strateegilisi partnereid.

Intervjuude käigus selgus, et kõrgkoolis puudub ühine arusaam teadusuuringutest, nende fookusest ja koordineerimisest. /.../Teadusuuringutel peab olema selgem fookus, eesmärk ja plaan, et see avaldaks tugevat mõju teadmiste arendamisele ning nende vahetamisele õppekavade vahel. (kõrgkooli hindamisaruandest)

Õppejõudude kvalifikatsioon ning teadustegevuse aktiivsus on madal.

Eksperdid soovivad senisest enam pöörata tähelepanu akadeemiliste töötajate teadustöö kompetentside arendamisele ning teaduskompetentsiga õppejõudude järelkasvu kasvatamisele, nt toetada õppejõudude doktoriõpinguid ja näha selleks õpetamiskoormuse kõrval ette ka ajaline ressurss. Kõrgkoolide uurimistegevustesse soovitatakse kaasata rohkem õppejõude ning

väliseid ja rahvusvahelisi partnereid.

Nii õppejõudude kui üliõpilaste pühendumus teadustööle on vähenenud, teadustöö kultuur on kesine ning publikatsioonide ja rahvusvaheliste projektide arv puudulik. (kõrgkooli hindamisaruandest)

Rahvusvaheliste koostööprojektide võimalused võiksid leida rohkem kasutust. See eeldab projektitaotluste kirjutamise jm toetavate tegevuste tugisstruktuuri ja õppejõudude rahvusvahelist aktiivset tegevust.

Rakenduskõrgkoolidel on kahtlemata keeruline konkureerida ülikoolide ning teiste teadus- ja arendusasutustega riiklikele teadusrahadele. Selleks tuleks esmalt läbida teadusvaldkonna rahvusvaheline evalveerimine, mis enamike rakenduskõrgkoolide jaoks ei ole ei jõu- ega asjakohane. Samas on Eestis käivitatud mitmeid tõukefondide programme, mille raames toetatakse ettevõtte ja kõrgkoolide vahelisi ühisprojekte ja rakendusuuringuid.

Oluliselt on laienenud ka rahvusvaheliste koostööprojektide ja toetusüsteemide võimalused. Siin tuleks õppejõududele pakkuda tuge rahastusvõimaluste ja partnerite otsimisel ning abi projektide kirjutamisel. Eelkõige aga on vaja igal kõrgkoolil mitte ainult määratleda lühi- ja pikaajalised TAL eesmärgid, vaid kavandada ka väga konkreetseid samme, mis tagavad pideva liikumise seatud sihtide suunas.

Hea praktika

Kaitseväe Akadeemia ja Sisekaitseakadeemia on siiski suutnud viimastel aastatel oma TAL võimekust oluliselt suurendada. Kaitseväe Akadeemia puhul tunnustavad eksperdid teadustöö selget eesmärgiseadet, mis on välja töötatud koos sidusrühmadega. Samuti on uurimisprojektide läbiviimiseks loodud tõhus süsteem. TAL tegevustesse on laialdaselt kaasatud nii militaar- kui tsiviilõppejõud, loodud on interdistsiplinaarseid uurimisgrupe, mis teevad koostööd Eesti ja väliskõrgkoolidega, korraldatakse uurimistöö laagreid. Akadeemia on olnud edukas välise rahas-

tuse hankimisel – välisrahastusega projektide arv on oluliselt kasvanud. Sisekaitseakadeemia puhul tunnustatakse juhtkonna pühendumust TAL arenduste eestvedamisel, sh TAL eesmärkide seadmisel kõrgkooli üldstrateegias ning TAL tugisüsteemide loomisel. Akadeemia annab välja oma teadusajakirja ning oluliselt panustatakse uute õppematerjalide loomisele (sh erialaõpikud). Õppejõudude kvalifikatsiooninõuetes on TAL komponent selgelt kehtestatud.

Enamike rakenduskõrgkoolide puhul toovad rahvusvahelised eksperdid tugevustena välja tihedaid sidemeid erialasektoriga ning akadeemiliste töötajate osalemist erialavõrgustikes. Seda kasutatakse edukalt ära õppekavaarenduses, vähem paraku TAL valdkonnas. Valdkonna tipp-praktikud osalevad õppetöö läbivi-

mises ning kõrgkoolid hoolitsevad ka nende õpetamisoskuste arendamise eest, pakkudes koollitust, nõustamist või mentorlust. Rakenduskõrgkoolid panustavad märkimisväärselt ka uute õppe-materjalide loomisse, mis annab hea võimaluse täienduskoolituste pakkumiseks erialasektorile.

Kokkuvõte

Institutsionaalse akrediteerimise teise tsükli esmased tulemused näitavad, et enamikes rakenduskõrgkoolides ei ole TAL kujunenud nende põhitegevuse orgaaniliseks osaks. Kui ülikoolid tõestavad oma teadusvõimekust regulaarselt nii läbi korraliste evalveerimiste kui konkureerimise riiklikele teadusrahadele,

siis rakenduskõrgkoolidel sarnased motivatsioonimehhanismid puuduvad. Uues haridusvaldkonna arengukava 2035 eelnõus on üheks sihiks seatud teaduse ja kõrghariduse rahastamisel lähitumine õppe-, teadus- ja arendustegevuse terviklikkusest. Terviklikku lähenemist vajavad nii ülikoolid kui rakenduskõrgkoolid.